

Zināmais – nezināmais, pazīstamais – nepazīstamais

Olģerts Grāvītis
Arvīda Bomika
pieraksts un redakcija

**ĒRĢELNIEKS, SKOLOTĀJS, ŽURNĀLISTS, RAKSTNIEKS,
DZĒJNIEKS UN KOMPONISTS MARGĒRIS ZARIŅŠ**

2010. gada oktobrī Rīgas Latviešu biedrība, tās Mūzikas komisija ar plašu kultūras programmu "Gaismu sauca" atzīmēja Marģera Zariņa (1910–1993) simtgadi. Kultūras programmas ietvaros notika zinātniska konference, Marģera Zariņa māksliniecisko darbību raksturojoša izstāde, plašs koncerts, tika izvērtēti arī skolēnu aprakstu-pētījumu konkursa rezultāti, interesantas aktivitātes piedāvāja novadnieki.

Kaut arī Marģeris Zariņš, viena no Latvijas spilgtākajām radošajām personībām – divu mūzu kalps (jo par savējo viņu uzskata gan mūziķi, gan literāti) dažādās publikācijās, šķiet, ir jau pietiekami aprakstīts, tomēr Mūzikas komisijā, izvērtējot notikušās kultūras programmas rezultātus, kopā ar kolēģi profesoru Olģertu Grāvīti (1926–2015) nonācām pie secinājuma, ka nepieciešams plašāks šo mākslinieku raksturojošs izdevums "Pazīstamais un nepazīstamais Marģeris Zariņš. Enciklopēdiskas izziņas un atmiņu skices". Šis krājums būtu mūsu velte komponistam, rakstniekam, publicistam, skolotājam, ērģelniekam, brīnišķīgam cilvēkam un kolēģim. Esam

apzinājuši un izpētījuši plašu materiālu, liela daļa jau ieguvusi konkrētas aprises. Diemžēl šobrīd darbs uz laiku apstājies – 24. novembrī stāja pukstēt profesora sirds un 28. novembrī viņu guldījām smiltainē Jaunpiebalgas kapos.

Pieminot aizsaulē aizgājušo profesoru, publikācijai "Mūzikas Saulē" piedāvāju dažas lappuses no topošās grāmatas, kas sniedz nelielu ieskatu abu mākslinieku radošajās personībās, viņu draudzībā un personiskajās attiecībās.

Arvids Bomiks

Olģerts Grāvītis, 1968

RĪGA UN STUDENTU DZIESMAS

Vai nu mazums jaunekļiem, īpaši pašā pavasarīgākajā spēku plaukumā, pienāk lielais rieta laiks? Arī mūsu dzīvespriecīgajam Marģerītim, kopš 1931. gada rudens sākot, paveras jaunu kompāniju, vēl nepieredzētu randiņu un jautru ballišu cēliens. Kāpēc ar 1931. gadu? Tāpēc, ka jaunais Rīgas Vakara pamatskolas skolotājs, no Jelgavas atgriezdamies Latvijas Konservatorijas klavieru un ērģeļu klašu speciālajā, nu jau tā saucamajā augstākajā kursā, ir sekojis vairāku cienījamu studējošo konservatoristu paraugam (uzskatīdams to par savu goda lietu!) iestāties arī Latvijas Universitātes studentu pulkā. Bet iekļūt Universitātes prestižās sabiedrības gaisotnē nozīmē agrāk vai vēlāk iekļauties arī kādā no Universitātes korporācijām. Un mūsu Konservatorijas topošais pianists, kā brīvklaušitājs 1931. gada rudenī sākdam apgrozīties Universitātes studentu sastāvā, uz karstām pēdām kopā ar jaunāko brāli Olģertu – medicīnas fakultātes jaunekli, "iemaisās" arī slaveno "letoņu" barā.

Tēva draugs, Prezidiju konventa viru kora šefs Teodors Kalniņš, sastapdam Marģeri Zariņu Universitātes 1931. gada Jaungada koncertā, priecīgs saka: "Nu, Marģer, nevelc garumā. Pēc sesijas ienāc Mazajā aulā, tur mēs pa trešdienām un piektdienām pulcējamies mēģinājumiem. Tev pēdējais laiks stāties viru kora rindās. Kas būsi – bass vai tenors?" Bet Marģeris: "Ko jūs, meistar, ko jūs!? Kā mans kolēģis pianists Knuts Lesiņš saka – balss man ir maza, toties reti riebīga. Būdam letonis, es no muzikāliem uzdevumiem neatteikšos. Varbūt varu ne dziedāt, bet kaut kā citādi jūsu korim piepalīdzēt...?" "Lai notiek, Zariņ, lai notiek. Uzcērt atkal kaut ko līdzīgu aizvadītās vasaras "Liksmei," tā Teodors Kalniņš.

Un mūsu letonis, brālim piepalīdzot, sāk vākt materiālus "Studentu dziesmu krājumam". Arī Olģertu jaunā ideja ir aizdedzinājusi. Tikai mājinieki zina, cik viņš ir muzikāls (tuvinieki ne reizi vien konstatējuši, ka mūzikā krietni apdāvinātāks nekā vecākais brālis!). Vasaras brīvdienās Olģerts labprāt līdzdarbojas tēva vadītajā Cesvaines baznīcas korī. Kaut studē medicīnu, turpina klavierspēles privātmācības. Kopā ar brāli ir samērā tālu apguvis mūzikas elementārteoriju.

Uzzinājis, ka Marģeris savām "Studentu dziesmām" paspējis jau uzburt vienu otru studentisku dullumu ("Milā vilies ūdenslidējs", "Orfejs un krokodīlis"), Olģerts savam smagi saslimušajam vecākajam brālim 1934. gada 14. aprīlī uz slimnīcu aiznes pēc visiem kompozīcijas ortogrāfijas likumiem izcili tīri un glīti uz nošupapīra fiksētu romantisku angļu valsī ar paša tekstu "Vairāk nekad". "Īsts Oskars Stroks!" nosaka gultā guļošais Marģeris. "Tu nu gan mani

Margeris Zariņš

pamatīgi pārsteidzi! Varbūt patiešām izmantošu topošajam krājumam, ja vien pa vasaru būs spēks to pabeigt.”

Savu krājumu slimais letonis korporācijai publicēšanai nodod 1934. gada rudenī, izdevuma ievadvārdā pateikdamies daudzajiem kolēģiem, kas ar padomjiem un studentu repertuāra melodiju piekristiem palīdzējuši jaunajam krājumam nonākt atklātībā. Savā informācijā autors apsola izdošanai visā drīzumā sakārtot līdzīga krājuma otro daļu. (skat. M. Zariņš *Universitas*, 1935. Nr. 2, 28. lpp.). Šis solījums gan nav izpildīts, tāpat kā pateicība par vākumiem nav nekad un nekur izteikta Oļģertam Zariņam, kaut viņa angļu valsis “Vairāk nekad” Baložu ielas mājas arhīvā pēc Marģera Zariņa nāves ir atradies.

Dažādu Rīgas dzīvokļu pansijās mītošajiem brāļiem Zariņiem pagājušā gadsimta 30. gadu vidū mazāk palīdzīga izrādās vientuļā tēvamāsa Minnas tante, toties abu Otto dēlu izglītošanā dāsnāk sāk līdzdarboties slavenais tēvabrālis – Nacionālā teātra labi situētais režisors Jānis Zariņš. Tāpat kā brāļadēlam Marģerim, arī viņam tuvs un simpātisks ir klusais, izcili muzikālais medicīnas students Oļģerts.

Te vietā daži piemiņas vārdi par agru no dzīves aizgājušajam cerīgajam ārstam Oļģertam Zariņam.

BRĀLIS OĻĢERTS

Kaut abi brāļi bērnībā dzīvojuši un auguši Vidzemes vidienas veselīgajā lauku vidē, Oļģerts Rīgas ģimnāzista un Universitātes studiju gadus savu dzīvesstilu, salīdzinot ar vecāko brāli, veidojis fiziski un morāli daudz saprātīgāk, profesionālās izglītības jomā mērķtiecīgi viengabalaināk. Toties Marģeris savu veselību toreiz šķērdējis vecpuiša niķu un stiķu vērienā. Neregulārās ēšanas reizes mijās ar negulētu nakšu bezmiegu un, ko tur liegties, itin biežu grādīgo dzērienu malkošanas parašu īsti bohēmiskā līmenī...

Tad arī nav pārsteidzoši, ka 30. gadu vidū no daudzo draudzīgo medicīnas speciālistu aprindām līdz Oļģertam pēkšņi nonāk skaļš trauksmes signāls – Marģeris ir bīstami slim! Kā gan apturēt tuberkulozi, kas jau sasniegusi draudošu neārstējamības pakāpi? Marģerim steidzami jāpamet gan Konservatorija, gan Universitāte. Jaunākais brālis vecākā brāļa audzināšanas un ārstēšanas jautājumus enerģiski pārņem savā pārziņā. Senčus nav ko iejaukt. Ar visām slimības grūtībām brāļiem Zariņiem nu jātiek galā galvenokārt vien pašiem. Smagi velkas Siguldas un vēl citās Latvijas tuberkulozes sanatorijās pavadītie mēneši, pat gadi...

“Nez, kā toreiz būtu bijis, ja nebūtu Oļģerta? Tikai pateicoties

viņa pašaieliedzīgajiem pūliņiem, es, mokoši ilgi dažādu sanatoriju nāvesgultās garlaicīgi gulšņādams, tikai uz 30. gadu beigām neticami laimīgi no ugunsenģeļa ķetnām izķepurojos...”

Šos vārdus 1961. gada vasarā Dancigā man saka draugs Marģeris, kad mēs, poļu gida pavadīti, pa pusotru kilometru garu Baltijas jūrā lielā likumā izstieptu ostas dambi esam iegājuši jau gandrīz atklātā līcī. Es nesu no Rīgas līdzī vesto krāšņu rožu vainagu. Marģeris, manāmi satraukts, saka dažus vārdus svešajā dzelmē dusošā mīļotā brāļa piemiņai. Filmē no Rīgas mūsu Komponistu savienības delegācijai līdzī atbraukušais Latvijas Televīzijas toreizējās priekšniecības pārstāvis Visvaldis Albins. Vēlāk, mājās pārbraukuši, mēs konstatējam, ka operators savu lietu ne visai pratis. Šķiet, arī fotofilma nav bijusi kārtībā... Dokumentālie kadri, kas bija iecerēti Televīzijas mūzikas redaktora Dailas Liepas man pasūtītam TV raidījumam, nav izdevušies!

Toreiz Marģeris teica apmēram tā: “Tikai tagad, pateicoties aculiecinieku pieredzējumiem, man ir zināms brāļa Oļģerta un viņa jaunās sieviņas traģiskais liktenis. Abi Zariņi kopā ar Baltijas bēgļu vairākiem simtiem 1944. gada rudenī atradušies uz lainera *Wilhelm Gustloff* klāja (ši lieta vēl precizējama, jo laineri *Wilhelm Gustloff* torpedēja 1945. gada janvārī – red.). Ne ar kādām starptautiskajām normām nerēķinoties, Sarkanā Krusta karogiem iezīmētajam bēgļu transportam uzbrukusi padomju jūras spēku zemūdene. Pārdesmit minūšu laikā tā sievietēm, bērniem un veciem ļaudīm pārbļvēto kuģi nežēlīgi torpedējusi un nogremdējusi Dancigas ostas teritoriālajos ūdeņos. Velti kuģa apkalpe izmisīgi pūlējusies glābt nelaimīgos. Vēlāk atradās vairāki ridzinieki, toreizējā traģēdijā dzīvi palikušie aculiecinieki, kas man stāstīja, ka labi atminoties dakteri Zariņu. Viņš līdz pēdējam sekundēm esot vīrišķīgi centies palīdzēt šausmās kļiedzošajām sievietēm un bērniem sasēsties grimstošā kuģa glābšanas laivās. Tikai nedaudziem tas esot izdevies...”

Daudzus gadus vēlāk, mūža novakarē atkārtoti atgriezdamies pie brāļa bojāejas stāsta, mans draugs par šo drūmo un traģisko gadījumu runāja ar asarām acīs. “Es tagad domās murgainu nakšu sapņos visu to redzu,” skumji saka vecmeistars, “gandrīz kā kinofilmā “Titāniks”. Mans Oļģerts, kuram uz dzelmē lēni grimstošā komandtiltiņa blakām stāv lainera kapteinis, māj mums ar roku. Nolādētais karš...”

Un Marģeris klusi sāk šņukstēt. Ir 1993. gada Zvaigznes diena. Mikiņš mani pacienā ar smaržīgu, karstu melnu svešzemju kafiju. Vairāk mēs – divi draugi un Komponistu savienības darbabiedri (kā cimdīņš ar rociņu – tā bieži smikņāja mājinieki) – neesam tikušies.

MIKIŅŠ

Mikiņš – tikai tā un nekad citādi visi Baložu ielas 10. nama iemītnieki, pašu Marģeri Zariņu, dēlus Māri un Jāni, meitu Dainu un viņu ģimenes locekļus, kā arī mājkalpotāju Felicitu (Feļu) ieskaitot, mēdza dēvēt mūsu Latvijas Komponistu savienības priekšnieka simpātiski valdonīgo kundzi Jolantu Zariņu (pirmajā laulībā Dzeni; dzimušu Špilbergu). Jaunākais dēls Māris no agras bērnības labi atceras (“Mājas Viesi”, 2010. gada maija numura 30.–32. lpp. Ilzes Vitolas aprakstā “Tā varētu būt bijis”), ka mīlīgo iesauku mammai nepārprotami bija iekrustījis pats viņas vīrs – Māra tētis Marģeris. Kādā vēlinā naktsstundā viņš izlūdzies atvairošanu par vēlu mājās pārnāksanu, uzrunu “Mīļo Mikiņ!” kā vienīgo glābiņu par savu apgrēkošanos tonakt līcis lietā un tā arī šo jauko iesauku padarījis nemainīgi noturīgu, visiem mājniekiem, visiem radiem un draugiem mūžīgu.

Man bija gods iepazīt Mikiņu un tā arī visus šos gadus viņu godāt kopš brīža, kad Marģeris Zariņš mūs abus Baložielas dzīvokli iepazīstināja. Uzzinājis, ka arī mana sieva ir Latvijas Universitātes Zobārstniecības fakultātes (jēdziens ‘stomatoloģija’, manuprāt, kļuva modīgs tikai ap 50.–60. gadiem) absolvente, viņš teica apmēram tā: “Tev laimējies! Cik labi, ka mūsu sievas nav mūziķes! Daudzu labi pazīstamo kolēģu dzīvesbiedres, kuras, pārlietu milēdamas savus vīrus mūziķus, tos dievina un apjūsmo kā pasaules mērogā vienīgos izcilākos mūzikas darbiniekus, vienlaicīgi ar saviem personīgajiem spriedumiem un individuālo lielo mājas sajūsmu viņiem nodara vairāk ļaunuma, nekā labuma.”

Te mans sarunbiedrs vienu pēc otras sāka uzskaitīt mūsu pazīstamāko komponistu sievas, pēc kam turpināja: “Mana sieva manās muzikālās darbošanās lietās nekad nav iemaisījusies un netaisās arī pašlaik.”

“Paldies par uzticēšanos!” toreiz atbildēju. “Manējā ir tieši tāda pati.”

Ar to mūsu divu mīloto dakterīšu savstarpējā salīdzināšana bija pabeigta un nekad vairāk nav tikusi atkārtota. Jo pat dažādos svarīgos un svinīgos Komponistu savienības saietos lepnajā Benjamiņu namā, kaut vienmēr mīļi lūgta un laipni gaidīta, Jolanta Zariņa ierasties nemēdza. Aizbildinājās ar savām biežajām galvassāpēm. Mājas viesībās – jā, tur viņa labprāt pagrozījās, omuļojās Margītas Tones, Ilgas Hincenbergas, Eleonoras Pētersones un citu dāmu draudzīgajā sabiedrībā. Bija izcili gaumīgi un smalki tērpta, manā skatījumā īsti aristokrātiska latvju patriciete.

Pagāja daudzi mūsu ģimeņu savstarpējie sadraudzības gadi, līdz vienreiz, kad Mikiņš man glabāšanā nodeva kāda ļoti reta skaņdarba klavierizvilkuma nošu oriģinālizdevumu, ko rotāja Jurjānu Andreja vecumdienu (1920. gadā Harkovā) autogrāfs ar drebošu rokrakstu iezīmētā cieņas pilnā parakstā “Augsti godātajam A. Špilberga kungam, pateicībā par iespējām pārbraukt atkal dzimtenē – Jurjānu Andrejs”, sapratu, ka traģisko kara un Krievijas revolūcijas gadu mecenāts ir bijis ne vairāk, ne mazāk kā mūsdienās nepelnīti aizmirstais

Jolantas tēvs – tolaiku Harkovas boļševiku izputināto slaveno latviešu fabriku īpašnieks, miljonārs, tautiešu pulkā dāsnais mecenāts.

Tad, lūk, no kurienes Rīgas meitenes, Latvijas Universitātes studentes, zobārstes, Marģera Zariņa sievas un triju bērnu mātes Mikiņa aristokrātiskās stājas mūža veidols. Interesanti pavērot viņas meitas Dainas studentu gadu fotogrāfiju (tajā pašā “Mājas Viesi”) – zinātāji izteikušies, ka meita agrā jaunībā izskatījies ļoti līdzīga skaistajai mātei, kurā nepārprotami saskatāms daudz kas no Špilbergu ģimenes koka.

ŠTRUNTS PAR KONCERTU, KA TIKAI NAUDA...

Man labi atmiņā Marģera Zariņa rosmes 1977. gada vasarā, kad Latvijas Komponistu savienības valdes darbiniekam, tās kādreizējam priekšsēdētājam, bija uznākusi nepārvarama vēlme nepalaist garām savu Mazsalacas vecsmātes (mātesmātes) brāļa, 19. gadsimta otrās puses slavenā latviešu pianista, ērģelnieka, komponista Ādama Ores piecdesmito nāvesdienu (miris 1927. gada 10. jūnijā Rīgā; dzimis Mazsalacas Orēs 1855. gada 12. jūnijā).

Onkuļa piemiņai 1977. gada 15. jūnijā Valmieras rajona laikrakstā “Liesma” Maestro, ar visām savām LPSR Tautas mākslinieka regālijām parakstītu, nopublicēja nelielu rakstiņu “Ādamu Ori atceroties”. Ar Komponistu savienības Mūzikas fonda administratora Mildas Broziņas starpniecību Marģeris Zariņš Valmieras Sv. Sīmaņa baznīcā noorganizēja jubilejas koncertu, kurā dziedāja un spēlēja Ārija Simsone un Olģerts Cintiņš, runāja Biruta Dreize, arī pats Marģeris Zariņš. Sarīkojums bija nopietnas piemiņas cienīgs. Pēc koncerta, savu onkuli godinot, Valmieras kafējnicā mūs, visus ridziniekus, koncerta atsvētei ielūdza pats slavenā mazzalacieša radnieks. Tā vakara Marģera Zariņa otro, neoficiālo referātu atmiņā esmu lielos vilcienos piefiksējis. To mūsu lasītājiem derēja noklausīties. Tāvakara jautrība bija īsts marģerzariņiskā stila šedevrs.

Jau pāris reizi no sava drauga biju dzirdējis vairākas Oru ģimenē jautri stāstītās leģendas par Eiropas ceļus krustu šķērsu izbraidājušā Ādamonkuļa dēkainajiem piedzīvojumiem, dažkārt klāt piepinot ne mazāk brīnumainas dēkas no tepat Latvijas koncertceļojumu laikā pieredzētajiem piedzīvojumiem. Tovakar dzirdējām retumu!

Piezīmēšu, ka šim sava laika slavenajam mūziķim nav nekādas radnieciskas saites nedz ar izcilo latvju pianistu un komponistu Hariju Ori (1885, Pēterburga – 1972, Honkonga), nedz ar pēckara talantīgo latviešu estrādes mūzikas ceļu cirtēju – komponistu un diriģentu Ringoldu Ori (1931, Jelgava – 1968, Rīga). [Te gan jābilst, ka atsevišķi fakti tomēr liecina par radniecības saitēm – A. B.]

Onkulis Ādams bijis dzīvespriecīgs, omulīgs vīrs. Vācijas, Itālijas, Austrijas, Somijas, Krievijas koncertturnejās daudz dīvainības pieredzējis latviešu censonis. Savu dēku asprātīgs, interesants stāstītājs. Ja būtu ņēmis rokā rakstnieka spalvu, tad mats matā būtu īsts vēlākais Marģeris Zariņš.

Jau kopš studiju gadiem Štutgartes konservatorijā mīlējis bohēmisku vecpuiša dzīves vērienu. Bet tieši tāpēc naidīja viņa kabatās neturējās. Īpaši pēc daudzajiem, ilgajiem ārzemju ceļojumiem dzimtenē atpūšoties, kad no samērā bagātās tēva saimniecības neko vairs izspiest nav laimējies... Tad nācies gudrot, kā ar savu profesionālo klavieru un ērģeļu spēles māku čaukstošos cara rubļus apkārtnes nabadzīgajos pagastos varētu nopelnīt. Jo, lai arī cik virtuozu un profesionāla būtu viņa spēles mākslinieciskā meistarība, tā pēc priekšnesumu daudzajiem panākumiem Eiropā Rīgas koncertos sevišķu peļņu nav nesusi. Kur nu vēl Latvijas provincē...

Kā būtu, ja noirētu lepnu karieti un aizriktotu kaut kur tālāk Malienas pusē, iepriekš nosūtīt vairākas latviski un krieviski smalki nodrukātas afišas – sak, tādā un tādā sestdienas vai svētdienas vakarā Pidēnu, Bujēnu vai vēl kādā citā nomaļā pagasta vietējā Viesīgās biedrības namā uzstāsies Pēterburgas konservatorijas profesors Antons Rubiņšteins?! Ar Ludviga van Bēthovena, Ferencu Listu, Frideriku Šopēnu, Roberta Šūmaņa, Milliju Balakirevu pasaulslaveno klavieru opusu priekšnesumiem. (Tie un vēl citi patiešām bijuši Ādama Ores dzelzs repertuārā.)

Domāts, darīts. Atradis minhauzeniskajai idejai piemērotu līdzbiedru – kādu izdarīgu mazsalacieti, onkulis Ādams devies ceļā. Un, raugi, pāris reižu sensācijas kāros lauku klausītājus viņam apšmāukt arī izdevies. Jo priekšnesums bijis patiešām pārsteidzoši spožs. Īstā Antona Rubinšteina meistarības cienīgs. Arī ienākumi kaut nedaudz, tomēr seguši izdevumus.

Bet tad gadījies misēklis. Vienā no Pēterburgas profesora vieskoncertiem tālā Ziemeļvidzemes miestnā zālē gadījies kāds enerģisks lauku saimniekpaps, kas koncerta starplaikā publikas vidū sācis skaļi pukoties un kļūstot: “Es nesen biju Pīterā. Biju arī Antona Rubinšteina koncertā. Mūsu ciemiņš pēc Rubinšteina nemaz neizskatās. Tāds pārāk apaļīgs. Arī augumā pamazs... Tiesa, spēlē kā pats nelabais. Bet būs tomēr jāsameklē vietējais uradņiks, lai pārbauda dokumentus. Vai tikai tur uz skatuves šovakar mūs visus veikli neapkrāp kāds blēdis?!”

Aiz kulīšiem pie Ādamonkuļa satraukts atskrien viņa kompanjons un aizsies stāsta ļaužu pārpildītajā zālē dzirdēto nemierpilno rosīšanos. Ko darīt?

“Vai koncerta biļešu lādīt’, ar visu naud’, ir pie tevis?”

“Protams!”

“Tad laižamies...”

“Bet, Ādam, kā tad tā? Tev taču vēl koncerta otrā daļā jāturpina uzstāties...”

“Štrunts par koncertu, ka tikai nauda.”

Un tovakar lepnā rariete ar abiem blēžiem pazudusi lielceļa putekļu mākonī Mazsalacas virzienā. Laimīgi paglābies no liela kauna un vēl lielākām nepatīkšanām, Ādams Ore tamlīdzīgu dēku vairs nekad neesot atkārtojis.

No III Vispārējo latviešu dziesmu svētku (1888) laikiem ir labi saglabājusies afiša, kas Melngalvju namā aicina svētku ciemiņus pirkt biļetes uz “pasaulslavenā latviešu pianista un komponista – Štutgartes konservatorijas absolventa Ādama Ores” klaviervakaru ar Ludviga van Bēthovena, Ferencu Listu, Frideriku Šopēnu un citu komponistu virtuoziem meistardarbiem. Pirmatskaņojumā arī paša pianista improvizācija “Jūras kauja”.

Tie, kas lasījuši Marģera Zariņa “Optimistisko dzīves enciklopēdiju”, tur atradīs lappuses par viņa Mazsalacas vecmāmiņas slavenā brāļa Ādamonkuļa ciemošanos pie radiem Zariņiem Āraišu skolā 1925. gada vasarā (pēc tam, kad latvju mākslinieku biedrībā “Zaļā vārna” grandiozi nosvinēta tās īstenā locekļa, dzīvespriecīgā, bet ar smagu astmu slimā komponista Ādama Ores 70 gadu jubileja). Lasītāji būs arī iegaumējuši toreiz jauniņo brāļu Marģera un Oļģerta Zariņu lielumlielo izbrīnu par onkuļa klavierspēli. It sevišķi viņa improvizāciju “Jūras kauja”, kuras priekšnesuma laikā dārdējis un drebējis tēva vecais pianīns. Vispirms vaidējušas un džinkstēdamas plisušas diskanta, beigu beigās arī basa stīgas...

Onkulis sen jau ir aizsaulē, kad Marģeris Zariņš, dažādu latvju mūzikas vēstures materiālus pētīdams, sev par lielu pārsteigumu konstatē – Ādams Ore savu neskaitāmo klaviervakaru noslēgumā publikai nemitīgi piedāvājis “Jūras kaujas” improvizāciju (pirmatskaņojumu!), vismaz kopš III Dziesmu svētku laikiem līdz Āraišu apciemojumam 1925. gada vasarā... Tātad vienu un to pašu mūzikas materiālu koncertos improvizējis vismaz četru gadu desmitu ilgumā!

Ak, Rubinšteina dēkas cienīgais Minhauzens!

Štutgartes konservatorijā viņš gan mācījies, taču afišās melot nevajadzētu, jo studijas pamestas, diplomu neiegūstot (cik tad ilgi varēja no tēva saimniecības naudu uz ārzemēm pumpēt!?). Tiesa, opera “Gunda”, vācu valodā 1899. gadā komponētais Ādama Ores seno bruņinieku dzīvi iztēlojošais viencēliens, tajā pašā gadā Berlīnē ir uzvests. Saglabājušās recenzijas. It kā ar lieliem panākumiem opera vēlāk pieredzējusi izrādes arī Odesā un Rēvelē (Tallinā). Bet, ka tā 1902. gadā būtu atskaņota Vīnes Karaliskajā opernamā un Leipcigā – nez vai tas nav tikai paša komponista minhauzeniskais nostāsts... Vīnes operas pirmizrāžu uzskaiti teātra arhīvā pirms gadiem divdesmit pats personīgi esmu pārbaudījis – tur no Ore Adam un “Gundas” nav ne čiku, ne grabu.

Šķirstu Jāzepa Vītola Latvijas Mūzikas akadēmijas bibliotēkā atrodamo retumu – Leipcigā publicēto “Gundas” trīsdesmit deviņu lappušu nelielo klavierizvilkumu. Kāpēc gan šodien to nevarētu Latvijā beidzot paklausīties? Mūzika profesionāla. Īsti vāciska. Nepārprotami vāgneriska. Vēlākajos gados tautā daudz dziedāto “Daugaviņa, māmuliņa” melodiju tajā vis neatrodu. Kaut gan Ādams Ore, mūža nogalē smagi slimodams un lūgumrakstus Latvijas Nacionālās operas direktijai sūtīdams, norāda uz šo pazīstamo Friča Brīvzemnieka dzejas rosināto folklorizējušos solo-dziesmu kā fragmentu no viņa “Gundas” (saglabājusies *Bellacord Elektro* pirmskara skaņuplatē vairāku dziedoņu ieskaņojumā).

19. gadsimta beigās Vācijā publicētās un šodien bibliogrāfiski retās Ādama Ores klavieru un ērģeļu notis glabājas turpat, kur “Gundas” skaņuraksts. Jā, ir šad tad nācies dzirdēt Ādama Ores Fantāziju par korāli “Mana dvēsele gaidi” – spožu, vācu romantiskai skolai raksturīgu opusu Aivara Kalēja priekšnesumā. Fonotēkās eksistē ASV latviešu dziedones Guntas Plostnieces tvartā ieskaņotā, reliģiozā, kvēli pacilatā Ādama Ores “Himna” Tālvālža Dekšņa krāsainajā ērģeļu pavadijumā (īpaši skaistajā pēcspēlē!).

Bet tas arī gandrīz vai viss. Kur Leipcigā 19. gadsimta nogalē publicētie opusi *Phantasie “O sanctissima!”*, *Pastorale “Stille Nacht!”* un daudzi citi ērģeļdarbi? Kur *Album Musicale Balticum* divas klavierskaņdarbu burtnīcas ar tajās šķietami latvisko tēmu (*Sonnenuntergang am Rigaschen Strande*, *Wehklagen des Staburags*, *Gruss an Libau*, *Jagdhorn im Kaiserwalde* un desmitu citu) gaužām nelatviskajiem skaņu veidoliem? Pēckara idejiskajos apstākļos dažam muzikologam bija izdevīgi uzsvērt Rietumeiropas skolu nevēlamo ietekmi uz latviešu nacionālās mūzikas attīstību. Pretstatot to Pēterburgas un Maskavas konservatoriju pozitīvajām ierosmēm. Vai tomēr mūsdienās latviešu mūzikas vēsturniekiem nebūtu pienākums šos daļēji pareizos uzskatus laikmetīgā tvērumā nedaudz uzmanīgāk pārsijāt?! Vismaz vāciskos latvju skaņurakstus darīt zināmus šodienas mūzikas interesentiem. Pēc Jurjānu Andreja 1891. gada nīknās un pelnītās kritikas par Ādama Ores nemākulību latviešu tautasdziesmu apdarēs (krājumos “Dziesmu kokle” skolēnu koriem, 1890, “Jauna dziesmu rota” jauktiem koriem, I daļa – 1890, II daļa – 1899, un dažiem citiem izdevumiem), esam padevušies latviešu klasiķu autoritāšu bargajiem spriedumiem, nu jau vairāk nekā gadsimtu piemirsdami, ka no šiem pašiem noniecinātajiem materiāliem, piemēram, III Vispārējos latviešu dziesmu svētkos (1888) ir it krāšņi izskanējusi “Kur tu augi, daiļa meita” jauktā kora *a cappella* apdarē. Vai minētajās publikācijās, vai muzeju arhīvos noglabātajos Ādama Ores rokrakstos nav atrodama vēl kāda nepelnīti piemirsta muzikāla pērlīte?

Pirms 160 gadiem dzimušais mazsalacietis bija liels sava veida latviešu Minhauzens, kurš, pat Baumaņu Kārlim atļauju neprasīdams, pa savai vīzei patriotiski pārkomponēja viņa “Dievs, svētī Latviju!” tekstu! To, pētot mūziķa biogrāfiju, varu apgalvot itin droši. Taču to, ka vācu skaņumākslas vidē – Roberta Šumaņa, Riharda Vāgnera mūzikas ietekmē – augušais, kā arī Vācijas un Itālijas skolās koptajās kompozīcijas zināšanās slīpētais latvju pirmās nacionālās atmodas laikmeta komponists un atskaņotājmākslinieks būtu no mūsu mūzikas vēstures svītrojams diletants, to šodien kaismi gribu apšaubīt!

Bet viens gan ir skaidrs – ābols no ābeles tālu nokritis nav. Mūsu Marģeris Zariņš savā minhauzeniskajā palaidnībā un izdomas pārdrošībā mats matā ir Ādamonkuļa joku cienīgs Oru-Kalniņu-Zariņu dzimtas 20. gadsimta otrās puses pēctecis! 🎵

Adams Ore